

PILAR 3

31.12.13

Sparebanken Øst

INNHOLD

1. INNLEDNING	3
2. KAPITALDEKNINGSREGELVERKET – CRD IV/BASEL III	3
3. KONSERNFORHOLD OG KONSOLIDERING	4
4. ANSVARLIG KAPITAL OG KAPITALKRAV	5
4.1 <i>Ansvarlig kapital</i>	5
4.1.1 <i>Morbank og konsern</i>	5
4.1.2 <i>AS Financiering</i>	6
4.1.3 <i>Oversikt over ansvarlig kapital</i>	6
4.2 <i>Kapitalkrav</i>	6
5. STYRING OG KONTROLL AV RISIKO	7
5.1 <i>Generelt om styring og kontroll av risiko</i>	7
5.2 <i>Prosess for vurdering av risikoeksponering og kapitalbehov</i>	7
6. KREDITTRISIKO	8
6.1 <i>Styring og kontroll av kredittrisiko</i>	8
6.2 <i>Samlet engasjementsbeløp</i>	8
6.3 <i>Mislighold og verdifall</i>	8
6.4 <i>Bruk av ratingbyråer</i>	9
6.5 <i>Bruk av sikkerheter</i>	9
6.5.1 <i>Samlet engasjementsbeløp som er sikret med garantier</i>	9
6.5.2 <i>Samlet engasjementsbeløp som er sikret med pant</i>	10
6.5.3 <i>Rutiner og retningslinjer for verdivurdering av sikkerheter</i>	10
6.5.4 <i>Rutiner og retningslinjer for styring av potensiell konsentrasjonsrisiko</i>	10
7. MOTPARTSRISIKO	11
7.1 <i>Styring og kontroll av motpartsrisiko</i>	11
7.2 <i>Derivater - engasjementsbeløp og virkelige verdier</i>	11
7.3 <i>Kredittderivater</i>	11
7.3.1 <i>Spesifikasjon av kredittderivater – nominell verdi</i>	11
7.4 <i>Rutiner og retningslinjer for sikkerhetsstillelse</i>	11
8. MARKEDSRISIKO	12
8.1 <i>Styring og kontroll av markedsrisiko</i>	12
8.2 <i>Egenkapitalposisjoner utenfor handelsporteføljen</i>	12
8.3 <i>Renterisiko utenfor handelsporteføljen</i>	13
9. STYRING OG KONTROLL AV OPERASJONELL RISIKO	14
10. STYRING OG KONTROLL AV ØVRIGE RISIKOER	15

1. INNLEDNING

Kapitaldekningsregelverket stiller blant annet krav om offentliggjøring av informasjon om risikostyring, risikoeksponering og soliditetsforhold. Dette dokumentet oppfyller Sparebanken Østs informasjonsplikt etter dette regelverket.

Dette dokumentet oppdateres årlig og publiseres samtidig med bankens årsrapport. Oppdatert informasjon om kapitalkrav og ansvarlig kapital oppdateres kvartalsvis og offentliggjøres i form av note til bankens kvartalsregnskap.

Alle beløp i dokumentet er angitt i 1.000 NOK, med mindre noe annet er spesifisert.

2. KAPITALDEKNINGSREGELVERKET – CRD IV/Basel III

Kapitaldekningsreglene i henhold til CRD IV/Basel III-regelverket er innført med virkning fra 01.07.13 med en opptrappingsplan fram til 30.06.16.

Kapitaldekningsregelverkets bestemmelser fremgår av Finansieringsvirksomhetsloven §§2-9, 2-9a, 2-9b, 2-9c, 2-9d, og 2-9e samt Kapitalkravsforskriften, Beregningsforskriften og Konsolideringsforskriften.

Basel III-reglene består av tre pilarer. Pilar 1 omfatter det regulatoriske minimumskravet til kapitaldekning. Det samlede beregningsgrunnlaget er summen av beregningsgrunnlagene for kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko. Den enkelte bank gis anledning til å velge ulike metoder for fastsettelse av beregningsgrunnlaget. Noen av metodene forutsetter forhåndsgodkjennelse fra Finanstilsynet. Sparebanken Øst benytter følgende metoder for fastsettelse av beregningsgrunnlaget:

Kredittrisiko:	Standardmetoden
Markedsrisiko:	Standardmetoden
Operasjonell risiko:	Basismetoden

Lovens minimumskrav til ansvarlig kapital tilsvarer 8 % av samlet beregningsgrunnlag hvorav ren kjernekapital skal utgjøre minst 4,5 % og kjernekapital minst 6,0 %. Samlet ansvarlig kapital er summen av ren kjernekapital, annen godkjent kjernekapital (hybridkapital/fondsobligasjoner) og tilleggskapital. I tillegg er det med virkning fra 01.07.13 innført krav om kapitalbevaringsbuffer på 2,5 % og systemrisikobuffer på 2,0 %. Denne vil bli økt til 3,0 % med virkning fra 30.06.14. Fra 30.06.15 er det innført krav om motsyklisk kapitalbuffer på 1,0 %. Bufferne skal bestå av ren kjernekapital. Ansvarlig kapital, kapitalkrav og kapitaldekning er beskrevet og spesifisert i dokumentets kapittel 4.

Pilar 2 av regelverket omfatter kravene til bankenes egen prosess for vurdering av risiko og nødvendig kapital. Sparebanken Østs prosess for vurdering av risikoprofil og kapitalbehov er beskrevet i dokumentets kapittel 5.2. I tillegg gir pilar 2 retningslinjer for myndighetenes vurderingsprosess.

Pilar 3 omfatter kravene til offentliggjøring av informasjon. Som nevnt innledningsvis oppfyller dette dokumentet bankens plikt til offentliggjøring av informasjon etter denne delen av kapitaldekningsregelverket.

3. KONSERNFORHOLD OG KONSOLIDERING

Konsernet Sparebanken Øst består, i tillegg til morselskapet Sparebanken Øst, av følgende fullt konsoliderte selskaper:

Navn	Bokført verdi	Eierandel	Andel av stemmerett	Forretningskontor	Type virksomhet
AS Finansiering	109,4 mill.	100 %	100 %	Oslo	Finansiering, leasing
Sparebanken Øst Eiendom	70,8 mill.	100 %	100 %	Drammen	Eiendom (kjøp, salg, utleie og utvikling)
Øst Prosjekt AS	12,0 mill.	100 %	100 %	Drammen	Industri- og handelsvirksomhet
Sparebanken Øst Boligkreditt AS	495,0 mill.	100 %	100 %	Drammen	Boliglån

Samtlige datterselskap er konsolidert etter oppkjøpsmetoden. Samme metode benyttes i den konsoliderte kapitaldekningsberegningen.

Adgangen til overføring av kapital eller tilbakebetaling av gjeld mellom selskapene i konsernet reguleres av den til enhver tid gjeldende lovgivning for bransjen.

4. ANSVARLIG KAPITAL OG KAPITALKRAV

4.1 Ansvarlig kapital

4.1.1 Morbank og konsern

Morbanken og konsernet har følgende typer kjernekapital og tilleggskapital:

<i>Post</i>	<i>Kort beskrivelse</i>
Innskutt egenkapital	Omfatter innbetalt egenkapital inkludert overkurs (overkursfondet).
Opptjent egenkapital	Samlede tilbakeholdte resultater over tid. Omfatter sparebankens fond, utjevningsfond, gavefond og annen egenkapital. Utjevningsfondet kan benyttes til utbetaling av utbytte til egenkapitalbevisiere. Gavefondet kan benyttes til utdeling av midler til veldedige formål.
Fondsobligasjoner	Hybridkapital som kan inngå i kjernekapitalen
Ansvarlig lånekapital	Lån med særlige betingelser i tilleggskapitalen

Tidsbegrenset ansvarlig lånekapital 1)

Opptatt dato	Valuta	Beløp i valuta (1000 kr)	Bokført i NOK	Rentevilkår	Forfall	Dato for evt. call
11.04.2013	NOK	200.000	199.629	3m nibor + 223 bp	11.04.2023	11.04.2018
24.10.2013	NOK	150.000	149.485	3m nibor + 185 bp	24.10.2023	24.10.2018

Fondsobligasjonslån 2)

Opptatt dato	Valuta	Beløp i valuta	Bokført i NOK	Rentevilkår	Forfall	Dato for evt call
25.06.2004	NOK	200.500	203.632	3m nibor + 250 bp	Evigvar.	25.06.2014
25.06.2004	NOK	99.500	99.406	3m nibor + 250 bp	Evigvar.	25.06.2014
24.10.2013	NOK	200.000	199.102	3m nibor + 350 bp	Evigvar.	24.10.2018

1) Låneavtalene har en endringsklausul som tilsier at Norsk Tillitsmann etter anmodning fra Utsteder og etter godkjenning fra Finanstilsynet har anledning til, men er ikke forpliktet til, å gjøre endringer i låneavtalen slik at obligasjonene tilfredsstiller kravene for å kunne utgjøre Tilleggskapital ved beregning av kapitaldekning etter CRD IV som innføres med virkning fra 3. kvartal 2014.

2) Fondsobligasjonslån opptatt 24.10.2013 har en endringsklausul som tilsier at Norsk Tillitsmann etter anmodning fra Utsteder og etter godkjenning fra Finanstilsynet har anledning til, men er ikke forpliktet til, å gjøre endringer i låneavtalen slik at obligasjonene tilfredsstiller kravene for å kunne utgjøre Kjernekapital ved beregning av kapitaldekning etter CRD IV som innføres med virkning fra 3. kvartal 2014.

4.1.2 AS Financiering

AS Financierings ansvarlige kapital består av innbetalt aksjekapital, tilbakeholdt overskudd og ansvarlig lån.

4.1.3 Oversikt over ansvarlig kapital

Tall i 1.000.

	Konsern	Sparebanken Øst	Sparebanken Øst Boligkreditt	AS Financiering
Egenkapitalbeviskapital/aksjekapital	207.312	207.312	266.500	80.000
Overkursfond	387.778	387.778	183.490	0
Sparebankenes fond	1.129.865	1.129.865	0	0
Andre fond som inngår i kjernekapitalen	550.323	327.188	135.167	105.835
Fondsobligasjoner	390.430	350.342	0	0
Annen kjernekapital	0	0	0	0
<i>Fradrag i kjernekapitalen</i>	<i>-62.844</i>	<i>-66.872</i>	<i>-50.000</i>	<i>-12.703</i>
<i>50/50-fradrag i kjernekapitalen</i>	<i>-162.884</i>	<i>-154.768</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Netto kjernekapital	2.439.980	2.180.845	535.157	173.132
Fondsobligasjoner	111.710	151.798	0	0
Ansvarlig lånekapital	349.114	349.114	0	45.000
Urealiserte gevinster IFRS	113.690	113.690	0	0
<i>50/50-fradrag i tilleggskapitalen</i>	<i>-162.884</i>	<i>-154.768</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Netto tilleggskapital	411.630	459.834	0	45.000
Netto ansvarlig kapital	2.851.610	2.640.679	535.157	218.132
Kapitaldekning	18,41 %	19,07 %	18,70 %	15,74 %
Kjernekapitaldekning	15,75 %	15,75 %	18,70 %	12,49 %
Ren kjernekapital	13,23 %	13,22 %	18,70 %	12,49 %

4.2 Kapitalkrav

Tall i 1.000.

Spesifikasjon av kapitalkravet (8 % av beregningsgrunnlaget)	Konsern	Sparebanken Øst	Sparebanken Øst Boligkreditt	AS Financiering
<i>Stater og sentralbanker</i>	0	0	0	0
<i>Lokale og regionale myndigheter</i>	5.134	5.134	0	0
<i>Offentlig eide foretak</i>	2.005	2.005	0	0
<i>Institusjoner</i>	35.512	238.399	5.705	91
<i>Foretak</i>	236.030	260.682	265	260
<i>Massemarkedsengasjement</i>	139.075	41.770	0	96.299
<i>Pantesikkerhet i eiendom</i>	612.811	399.020	214.506	0
<i>Forfalte engasjement</i>	35.243	32.718	0	2.540
<i>Obligasjoner med fortrinnsrett</i>	16.497	18.431	0	0
<i>Andeler i verdipapirfond</i>	0	0	0	0
<i>Øvrige engasjement</i>	99.652	65.918	4.613	1.538
<i>Verdipapirisering</i>	4.432	4.432	0	0
Sum kredittrisiko	1.186.393	1.068.509	225.089	100.728
Valutarisiko	0	0	0	0
Operasjonell risiko	93.366	78.590	3.904	10.439
Fradrag i kapitalkravet	-40.652	-39.084	0	-270
Samlet kapitalkrav	1.239.107	1.108.015	228.993	110.897

5. STYRING OG KONTROLL AV RISIKO

5.1 Generelt om styring og kontroll av risiko

Det henvises til note 5 i bankens årsrapport for beskrivelse av styring og kontroll med risiko.

Mer detaljert informasjon om styring og kontroll av den enkelte type risiko er angitt i de påfølgende kapitler.

5.2 Prosess for vurdering av risikoeksponering og kapitalbehov

Prinsippdokument for total kapitalvurdering (ICAAP) i Sparebanken Øst har nedfelt at rapportering av risiko og kapitalbehov skal benyttes i styringen av bankens risikoeksponering. Bankens vurdering av risikoeksponering og kapitalbehov gjennomføres på årlig basis på konsernnivå. Bankens ICAAP-rapportering er en del av beslutningsgrunnlaget for strategiske valg.

Ledere med ansvar for å styre risiko i alle deler av virksomheten involveres ved rapportering av risiko og kapitalbehov til styret og administrasjonen. Årlig kvalitetssikres ICAAP-prosessen og beregningene av bankens internrevisor.

Følgende risikoer gjennomgås og vurderes:

- Kreditt og motpartsrisiko
- Operasjonell risiko
- Markedsrisiko, herunder rente-, valuta- og likviditetsrisiko
- Renommé risiko
- Politisk risiko
- Strategisk risiko

Banken har på plass en kapitalplan som viser bankens målsettinger for minimumskapital, hvordan denne ønskes sammensatt av ulike typer ansvarlig kapital og planer for å opprettholde soliditeten over tid.

6. KREDITTRISIKO

6.1 Styring og kontroll av kredittrisiko

Det vises til note 5 i årsrapporten for beskrivelse av styring og kontroll av kredittrisiko.

6.2 Samlet engasjementsbeløp

Bankens samlede engasjementsbeløp etter fradrag for nedskrivninger utgjør:

Tall i mill.

	Utlån og trukne kreditter	Ubenyttede bevilgninger	Garantier	Sum
Beløp pr 31.12.13	25.848	1.353	182	27.383
Gjennomsnittlig beløp for 2013	24.278	1.217	198	25.693

Samlet engasjementsbeløp fordelt pr geografisk område fremgår av note 11 og 16 til årsregnskapet. Samlet engasjementsbeløp fordelt pr bransje fremgår av note 11.

Engasjementsbeløp fordelt etter gjenstående løpetid fremgår under Likviditetsrisiko i note 18 til konsernets årsregnskap.

6.3 Mislighold og verdifall

For regnskapsformål defineres misligholdte engasjementer som engasjementer hvor det foreligger restanser på mer enn 90 dager.

Definisjon av verdifall som benyttes for regnskapsformål, samt beskrivelse av metodene som benyttes for å fastsette verdiendringer og nedskrivninger fremgår under Utlån i note 2 til konsernets årsregnskap.

Oversikt over engasjementsbeløp for engasjement med nedskrivning eller mislighold fremgår av note 11,12,13,14,15 og 16 til årsregnskapet.

Brutto engasjementsbeløp der det er foretatt nedskrivning, misligholdte engasjementer og tilhørende nedskrivninger er vist nedenfor fordelt på geografiske områder:

	Engasjementer med nedskrivning	Hvorav misligholdte engasjementer	Nedskrivninger
Drammen	3.495	3.484	1.730
Nedre Eiker	4.634	4.634	1.775
Øvre Eiker	50.424	31.374	8.530
Oslo	23.025	19.141	14.488
Akershus	20.060	20.035	9.910
Vestfold	83.669	66.627	8.684
Østfold	13.059	13.059	8.908
Buskerud for øvrig	51.525	51.525	4.448
Resten av landet	33.524	32.535	20.211
Utlandet	893	893	738
Sum	284.308	243.307	79.421

Beskrivelse av ulike type nedskrivninger og verdiendringer fremgår av note 2 i årsrapporten.

Utvikling i samlede nedskrivninger på utlån og garantier fremgår av note 13 og 16 i årsrapporten. Det samme gjør årets nedskrivninger og gjenvinning på tidligere års nedskrivninger.

6.4 Bruk av ratingbyråer

Banken gjør ikke bruk av ratingbyråer ved fastsettelse av vektingen av engasjementene i forbindelse med beregningen av kapitalkravet.

6.5 Bruk av sikkerheter

Ved fastsettelse av vektingen av engasjementene i forbindelse med beregningen av kapitalkravet er følgende hovedtyper av pant benyttet:

- pant i innskudd,
- pant i bolig- og fritidseiendom

Videre er følgende typer av garantister benyttet i forbindelse med beregningen av kapitalkravet:

- banker og andre kredittinstitusjoner

Garantiene er til dels avgitt av Garantiinstituttet for Eksportkreditt (GIEK) og delvis av en større skandinavisk finansinstitusjon.

6.5.1 Samlet engasjementsbeløp som er sikret med garantier

Tall i 1.000.

	Samlet engasjement	Andel som er sikret med garantier
<i>Institusjoner</i>	242.000	142.000
<i>Foretak</i>	62.593	20.410
Sum	304.593	162.410

6.5.2 Samlet engasjementsbeløp som er sikret med pant

Tabellen viser samlet engasjementsbeløp og andel sikret med pant, der pantet sikrer kapitallettelser i minimumskravet.

Tall i 1.000.

	Samlet engasjement	Andel som er sikret med pant
<i>Stater og sentralbanker</i>	0	0 %
<i>Lokale og regionale myndigheter</i>	0	0 %
<i>Offentlig eide foretak</i>	0	0 %
<i>Institusjoner</i>	0	0 %
<i>Foretak</i>	0	0 %
<i>Massemarkedsengasjement</i>	0	0 %
<i>Pantesikkerhet i bolig- og fritidseiendom</i>	21.421.496	97 %
<i>Pantesikkerhet i næringseiendom</i>	0	0 %
<i>Forfalte engasjement</i>	0	0 %
<i>Øvrige engasjement</i>	0	0 %
Sum	21.421.496	97 %

6.5.3 Rutiner og retningslinjer for verdivurdering av sikkerheter

Der et engasjement er sikret med pant i fast eiendom er eiendomsverdien basert på en antatt markedsverdi på tidspunktet for siste vurdering av engasjementet. Antatt markedsverdi har sin bakgrunn i kjente omsetningsverdier, takster eller andre typer verdivurderinger. Innenfor bedriftsmarkedet vil objektenes kontantstrøm være retningsgivende for den vurderte markedsverdien. For alle andre typer sikkerheter inkl. driftsavhengige sikkerheter gjøres det konservative anslag knyttet til antatte markedsverdier. Prinsipper for verdivurderinger av alle de underliggende pantobjektene er beskrevet i bankens retningslinjer.

6.5.4 Rutiner og retningslinjer for styring av potensiell konsentrasjonsrisiko

Banken har utarbeidet rammer og retningslinjer for oppfølging av den til enhver tid løpende utlånsportefølje.

Løpende rammer og retningslinjer er beskrevet i bankens kredittstrategidokument.

Innenfor privatmarkedet er det etablert rammer knyttet til porteføljens risikosammensetning, samt at det foreligger beskrivelser knyttet til inntak av nye kunder.

På bedriftsmarkedet er det etablerte rammer knyttet til størrelse- og bransjekonsentrasjon, risikosammensetning og krav til inntak av nye og nyetablert bedriftskunder. Videre er det etablert rammer for enkelte typer kundegrupperinger.

Rammeoppfølging skjer på kvartalsvis basis gjennom en utarbeidet risikorapport som behandles både administrativt og i bankens styre.

7. MOTPARTSRISIKO

7.1 Styring og kontroll av motpartsrisiko

Styring og kontroll med motpartsrisiko er omtalt i note 5 i årsrapporten

7.2 Derivater - engasjementsbeløp og virkelige verdier

	Engasjements- beløp	Brutto virkelig verdi (før motregning og sikkerheter)	Netto virkelig verdi (etter motregning og sikkerheter)
Derivater i bankporteføljen	242.550	158.348	158.348
Sum	242.550	158.348	158.348

7.3 Kredittderivater

7.3.1 Spesifikasjon av kredittderivater – nominell verdi

Tall i 1.000.

	Kjøpt beskyttelse	Solgt beskyttelse
Syntetisk verdipapirisering	0	242.000
Sum kredittderivater holdt for egne eksponeringer	0	242.000
Sum kredittderivater på vegne av andre	0	0
Sum	0	242.000

Banken har inngått en avtale med Eksportfinans ASA som innebærer overføring av kredittrisiko fra Eksportfinans ASA til Sparebanken Øst. Kredittrisikoen som overføres er knyttet til en portefølje av obligasjoner og sertifikater i Eksportfinans ASA.

Deler av beløpet i kredittderivatet er igjen garantert av en annen finansinstitusjon. Se avsnitt 6.5 om bruk av sikkerheter.

7.4 Rutiner og retningslinjer for sikkerhetsstillelse

Ved all derivathandel med kunder stilles det krav om sikkerhet. Derivathandel med kunder er begrenset til kun å omfatte kjøp og salg av valuta på termin og rentebytteavtaler.

Hovedregelen er at det skal stilles sikkerhet for 8-10 % av terminbeløpet i valuta. For terminkontrakter ut over ett år skal det stilles i minimum 2 % i tillegg. For enkelte valutaer beregnes ytterligere risikotillegg.

8. MARKEDSRISIKO

8.1 Styring og kontroll av markedsrisiko

Styring og kontroll med markedsrisiko er beskrevet i note 5 i årsrapporten.

8.2 Egenkapitalposisjoner utenfor handelsporteføljen

Beskrivelse av regnskapsprinsipper som benyttes for håndtering av egenkapitalinvesteringer utenfor handelsporteføljen fremgår under Egenkapitalinstrumenter i note 2 til konsernets årsregnskap. Metoder og sentrale forutsetninger som benyttes for verdivurdering av egenkapitalinvesteringer utenfor handelsporteføljen er beskrevet samme sted.

Tall i 1.000

	Bokført verdi	Virkelig verdi
Investeringer med tanke på gevinst	23.496	23.496
Strategiske investeringer	627.407	627.407
Sum	650.903	650.903

	Bokført verdi	Virkelig verdi
Aksjer	22.682	22.682
Egenkapitalbevis	814	814
Sum børsnoteerte	23.496	23.496
Unoteerte egenkapitalinstrumenter i diversifiserte porteføljer	188.946	188.946
Øvrige engasjementer	438.461	438.461
Sum	650.903	650.903

Samlet realisert gevinst på egenkapitalposisjoner i 2013	1.252
Samlet realisert tap på egenkapitalposisjoner i 2013	0
Samlet urealisert gevinst pr 31.12.2013	262.794
Herav inkludert i kjernekapitalen pr 31.12.2013	10.148
Herav inkludert i tilleggskapitalen pr 31.12.2013	113.690
Samlet urealisert tap pr 31.12.2013	0

8.3 Renterisiko utenfor handelsporteføljen

Følgende posisjoner er det knyttet renterisiko til:

Type posisjon	Beskrivelse
Utlån til- og innskudd fra kunder med flytende rente	På grunn av lovbestemte varslingsfrister er det knyttet en viss renterisiko også til utlån til og innskudd fra kunder med flytende rente. Regelverket tilsier at renteøkning på utlån i forbrukerforhold må varsles med minst 6 ukers frist og rentenedsettelse på innskudd med minst 2 ukers frist.
Utlån til og innskudd fra kunder med fast rente	Rentevilkårene for utlån til og innskudd fra kunder med fast rente er bundet for en nærmere avtalt periode.
Plasseringer i sertifikater og obligasjoner	Sertifikater og obligasjoner har renteklausuler som gjør at rentevilkårene er bundet enten i hele lånets løpetid eller at regulering finner sted med fastsatte tidsintervaller.
Utlån til og innskudd fra kredittinstitusjoner	Utlån til og innskudd fra kredittinstitusjoner har renteklausuler som gjør at rentevilkårene er bundet enten i hele lånets løpetid eller at regulering finner sted med fastsatte tidsintervaller.
Sertifikat- og obligasjonslån, ansvarlig lån og fondsobligasjonslån	Sertifikat- og obligasjonslån, ansvarlig lån og fondsobligasjonslån har renteklausuler som gjør at rentevilkårene er bundet enten i hele lånets løpetid eller at regulering finner sted med fastsatte tidsintervaller.
Derivater (rentebytteavtaler, valutaterminer)	Rentebytteavtaler er avtaler om å bytte bort en forpliktelse til å betale en fast rente i en angitt tidsperiode mot å betale en flytende rente i samme periode eller motsatt. Valutaderivater inneholder implisitt en renterisiko på forskjellen i utviklingen i markedsrentene for de valutaslagene derivatet er relatert til.

Som følge av at rentevilkårene for de ulike posisjonene, som beskrevet ovenfor, er bundet i en kortere eller lengre tidsperiode oppstår det en gevinst eller et tap for banken når markedsrentene for de tilsvarende tidsperiodene endrer seg.

Innenfor bestemte tidsintervaller kan banken ha netto eiendels- eller gjeldseksponeering. Renterisiko måles ved å beregne effekten av parallelle skift i rentekurven på 1 og 2 prosentpoeng. En slik endring av rentekurven vil gi resultat effekt både gjennom endret nettorente og ved at verdien av balanseposter endrer seg. Renterisikoen måles hvert kvartal.

Eksponeering mot renterisiko er vist i note 17 i årsrapporten.

9. STYRING OG KONTROLL AV OPERASJONELL RISIKO

Operasjonell risiko defineres som risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser, rutiner eller systemer, menneskelige feil, kriminalitet eller eksterne hendelser.

Med risikostyring og internkontroll menes prosessen for å identifisere, analysere, håndtere og følge opp risikoene slik at samlet risikoeksponering er i samsvar med strategiske mål og sikre at gjeldende lover og forskrifter samt interne rutiner og retningslinjer etterleves.

Bankens operasjonelle risiko beregnes kvantitativt i kapitaldekningen etter basismetoden som er nærmere beskrevet i Kapitalkravsforskriften.

Styret har det overordnede ansvar for bankens risikostyring og internkontroll. Styret fastsetter årlig bankens strategi, overordnet og på avdelingsnivå. Styret fastsetter årlig bankens risikoprofil og policy for risikostyring og kontroll. Styret godkjenner retningslinjer for styring av operasjonell risiko.

Bankens ledergruppe i samarbeide med avdeling styring og kontroll gjennomfører årlig en vurdering av bankens forretningskritiske arbeidsområder (Nøkkelprosessgjennomgang) med risikovurderinger og tiltak. Vurderingene fremlegges for styret og kontrollkomité. Nøkkelprosessgjennomgangen danner grunnlaget for lederbekreftelsene og etterlevelseskontroller.

Det operative ansvaret for styring og kontroll av operasjonell risiko ligger hos den enkelte avdelingsleder. Avdelingsleder er ansvarlig for å følge opp kontrolltiltak i henhold til nøkkelprosessgjennomgangen. Avdelingsleder er ansvarlig for å identifisere og rapportere hendelser til controller etterlevelse. Avdelingsleder avgir hvert halvår lederbekreftelser på overholdelse av internkontrollen.

Banken har etablert et hendelsesregister hvor faktiske og potensielle operasjonelle tapshendelser registreres.

Etterlevelse dokumenteres løpende i kvartalsvis rapport til ledelsen og styret. Den løpende oppfølging med eventuelle avvik og registrerte hendelser rapporteres kvartalsvis til ledelsen og styret. Det utarbeides halvårlig en lederbekreftelse om kvaliteten av internkontrollen for det enkelte forretningsområde. Det gjennomføres og rapporteres årlig en overordnet risikoanalyse av internkontrollen i banken.

10. STYRING OG KONTROLL AV ØVRIGE RISIKOER

Styring og kontroll med likviditets- og valutarisiko er beskrevet i note 5 i konsernets årsrapport.